

Interdisciplinary Legal Research

Jun 2024, 5(4): 63-72

Available online on: www.ilrjournal.ir

e-ISSN:2717-1795

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Feasibility of Waiving Rescission After Occurrence

Fatemeh Darvish ^{*1} Davoud Soltanian²

Received:

14 Sep 2024

Revised:

16 Nov 2024

Accepted:

20 Nov 2024

Available Online:

22 Dec 2024

Keywords:

Automatic Termination (Infisakh), Waiver of Automatic Termination, Contract Dissolution, Contract Law, Iranian Legal System.

Abstract

Background and Aim: Automatic termination (infisakh), as one of the methods of self-effectuating dissolution of contracts, has always been a challenging issue in legal systems due to its involuntary and automatic nature. A fundamental question in this regard is the possibility of waiving the effects of automatic termination after its occurrence. This issue becomes particularly significant in cases where the parties seek to revive the contract. The aim of this research is to examine the legal and logical feasibility of waiving the effects of automatic termination after its occurrence and to analyze its conditions and limitations.

Materials and Methods: This article utilizes an analytical-descriptive method and a comparative study between Iranian law, Islamic jurisprudence, and foreign legal systems to examine the nature of automatic termination, its effects, and the possibility of party intention intervening to revive the contract after termination.

Ethical Considerations: All ethical principles were adhered to during the writing process of this research.

Findings and Conclusion: The findings of this research indicate that although the waiver of automatic termination after its occurrence may be legally possible in certain cases, it is subject to numerous limitations arising from the involuntary nature of such termination.

**1* M.A, Departmnet of Law, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.
(Corresponding Author)**

Email: fatemehh.darvish@gmail.com

Phone: +980000000000

2 Ph.D, Departmnet of Law, Tonekabon Branch, Islamic Azad University, Tonekabon, Iran.

Please Cite This Article As: Darvish, F & Soltanian, D (2024). "Feasibility of Waiving Rescission After Occurrence". *Interdisciplinary Legal Research*, 5 (4): 63-72.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0)

مقاله پژوهشی
(صفحات ۶۳-۷۲)

امکان‌سنجی اسقاط انفساخ پس از تحقق

فاطمه درویش^{۱*}، داود سلطانیان^۲

۱. کارشناس ارشد حقوق خصوصی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران. (نویسنده مسؤول)
Email: fatemehh.darvish@gmail.com
۲. دکترای حقوق خصوصی، واحد تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی، تنکابن، ایران.

دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۳ ویرایش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۵ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۸/۳۰ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

چکیده

زمینه و هدف: انفساخ، به عنوان یکی از شیوه‌های انحلال خودبه‌خودی قراردادها، به دلیل ماهیت غیرارادی و خودکار آن، همواره از موضوعات چالش‌برانگیز در نظام حقوقی بوده است. یکی از پرسش‌های اساسی در این حوزه، امکان اسقاط آثار انفساخ پس از تحقق آن است. این مسئله به‌ویژه در مواردی که طرفین قرارداد به دنبال احیای آن هستند، اهمیت بیشتری می‌یابد. هدف این پژوهش بررسی امکان‌سنجی حقوقی و منطقی اسقاط انفساخ پس از تحقق و تحلیل شرایط و محدودیت‌های آن است.

مواد و روش‌ها: مقاله حاضر با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی و مطالعه تطبیقی میان حقوق ایران، فقه اسلامی، و نظام‌های حقوقی خارجی به بررسی ماهیت انفساخ، آثار آن، و امکان مداخله اراده طرفین در احیای قرارداد پس از انفساخ می‌پردازد.

ملاحظات اخلاقی: کلیه اصول اخلاقی حاکم در پژوهش، در نگارش این مقاله رعایت شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که اسقاط انفساخ پس از تحقق، هرچند در برخی موارد به لحاظ حقوقی ممکن است، اما محدودیت‌های فراوانی دارد که به ماهیت غیرارادی انفساخ بازمی‌گردد.

کلمات کلیدی: انفساخ، اسقاط انفساخ، انحلال قرارداد، حقوق قراردادها، نظام حقوقی ایران.

مقدمه

۱- بیان مسأله

انفساخ، به عنوان یکی از روش های انحلال قرارداد، به دلیل ماهیت غیرارادی و خودکار آن، از دیگر شیوه های انحلال همچون فسخ و اقاله متمایز است. این شیوه انحلال معمولاً به واسطه پیش بینی یک شرط فاسخ در قرارداد یا تحقق یک وضعیت قانونی که انفساخ را الزام آور می کند، رخ می دهد. اما سؤال اصلی این است که آیا پس از تحقق انفساخ، طرفین قرارداد می توانند به صورت ارادی آثار آن را اسقاط کرده و قرارداد را احیا کنند؟ این مسأله از آنجا اهمیت می یابد که بسیاری از قراردادهای، به ویژه در حوزه های اقتصادی و تجاری، با تحقق انفساخ دچار تبعات سنگینی می شوند و طرفین ممکن است خواهان بازگشت به شرایط پیش از انفساخ باشند.

بررسی امکان اسقاط انفساخ پس از تحقق، علاوه بر ایجاد شفافیت در اصول حاکم بر قراردادهای، می تواند به حل بسیاری از دعاوی حقوقی کمک کند. از سوی دیگر، تحلیل این موضوع به فهم بهتر ماهیت قراردادهای، جایگاه اراده طرفین در حقوق ایران، و چگونگی تطبیق قواعد حقوقی با نیازهای عملی جامعه منجر می شود. همچنین، در سطح نظری، مطالعه این مسأله می تواند به اصلاح و توسعه قوانین موجود در زمینه قراردادهای کمک کند.

هدف این مقاله، بررسی امکان سنجی اسقاط انفساخ پس از تحقق، تحلیل مبانی حقوقی و منطقی این موضوع و ارائه شرایط و محدودیت هایی است که ممکن است در این زمینه وجود داشته باشد. همچنین، تلاش می شود با استفاده از رویکرد تطبیقی، تفاوت های موجود در حقوق ایران، فقه اسلامی، و نظام های حقوقی خارجی مورد ارزیابی قرار گیرد.

۲- بررسی مفاهیم: انفساخ یکی از شیوه های انحلال قرارداد است که به طور خودکار و بدون نیاز به اعلام طرفین قرارداد یا حکم دادگاه، در صورت تحقق شرایط خاصی به وقوع می پیوندد. برخلاف فسخ که به صورت ارادی توسط یکی از طرفین انجام می شود و بر اساس اراده طرفین قرارداد یا حکم دادگاه صورت می گیرد، انفساخ به دلیل وقوع یک رویداد خارجی یا

پیش بینی شده در قرارداد به طور خودکار اتفاق می افتد. این پدیده زمانی رخ می دهد که شرایط یا وضعیت خاصی که به عنوان عامل انفساخ در قرارداد یا قانون پیش بینی شده باشد، تحقق یابد. به طور کلی، انفساخ یک اقدام قهری است که در آن اراده طرفین نقش ندارد و تنها بر اساس قانون یا شرایط قرارداد اعمال می شود.

در حقوق ایران، انفساخ به عنوان یکی از شیوه های انحلال قراردادهای شناخته شده است و بر اساس قواعد عمومی قراردادهای، زمانی که شرایط قانونی یا قراردادی برای انفساخ رخ دهد، قرارداد به صورت خودکار از اعتبار ساقط می شود (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۵۵). در اینجا، انفساخ تنها زمانی تحقق می یابد که شرایط مشخصی از پیش تعیین شده در قرارداد یا قانون به وقوع پیوندد. به همین دلیل، نمی توان انفساخ را به عنوان یک اقدام ارادی و اختیاری طرفین قرارداد محسوب کرد. این ویژگی، انفساخ را از سایر شیوه های انحلال قرارداد متمایز می کند.

۳- روش تحقیق: این پژوهش با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی و مطالعه تطبیقی انجام شده است. منابع کتابخانه ای شامل کتب تخصصی، مقالات علمی، و قوانین مرتبط در حقوق ایران و نظام های حقوقی خارجی مورد استفاده قرار گرفته اند. همچنین، تحلیل موارد عملی و تطبیقی برای ارائه تصویری دقیق تر از موضوع صورت گرفته است. متغیر مستقل این پژوهش، تحقق انفساخ است، و متغیر وابسته، امکان یا عدم امکان اسقاط آن پس از تحقق. این پژوهش تلاش دارد با استفاده از رویکردی جامع و بین رشته ای، به تحلیل دقیق تر این مسأله بپردازد و نقاط مبهم موجود در حقوق قراردادهای را روشن کند.

۴- پیشینه پژوهش: مسأله انفساخ و آثار آن در ادبیات حقوقی ایران و سایر نظام های حقوقی همواره مورد توجه بوده است. هرچند در مورد ماهیت انفساخ، آثار آن، و جایگاه آن در حقوق قراردادهای، تحقیقات گسترده ای صورت گرفته، اما بررسی امکان اسقاط انفساخ پس از تحقق، کمتر به صورت مستقیم مورد

مطالعه قرار گرفته است. در ادامه به برخی از مطالعات برجسته اشاره می‌شود:

- ادبیات حقوق قراردادهای ایران

ناصر کاتوزیان در کتاب "قواعد عمومی قراردادهای"، به تحلیل جامع ماهیت انفساخ به‌عنوان یکی از روش‌های انحلال قرارداد پرداخته است. وی با تأکید بر تفاوت انفساخ با فسخ و اقاله، بر خودکار بودن آن تصریح کرده، اما به‌صورت مستقیم امکان اسقاط انفساخ را بررسی نکرده است.

حسین صفایی در آثار خود، به‌ویژه در بحث تعلیق و انحلال قرارداد، به شرایط تحقق انفساخ و آثار آن اشاره کرده است. وی ماهیت غیرارادی انفساخ را مانعی برای امکان اسقاط آن دانسته است.

- مطالعات فقهی

در فقه اسلامی، مسأله انفساخ در قالب مباحثی مانند تعلیق و انفساخ قهری قراردادهای مطرح شده است. فقهایی نظیر امام خمینی (ره) و علامه حلی در کتب فقهی خود، با تأکید بر ماهیت انفساخ، امکان احیای قرارداد را پس از تحقق انفساخ به دلیل قهری بودن آن رد کرده‌اند.

با این حال، برخی فقها مانند شیخ انصاری، در مواردی خاص که اراده طرفین بتواند بر وضعیت جدید غلبه کند، امکان بازگشت قرارداد را بررسی کرده‌اند.

- تحقیقات تطبیقی

در نظام حقوقی فرانسه، انفساخ^۱ به‌عنوان یکی از روش‌های انحلال قرارداد شناخته می‌شود. برخی نویسندگان فرانسوی مانند مارتین سرز به امکان تأثیر اراده طرفین پس از تحقق انفساخ پرداخته‌اند.

در نظام حقوقی انگلستان، انفساخ تحت عنوان Frustration شناخته می‌شود و اصولاً پس از تحقق، بازگشت به وضعیت

قراردادی غیرممکن تلقی می‌شود. پژوهش‌هایی نظیر آثار تریچاردسون به بررسی استثنائات این قاعده پرداخته‌اند.

- مطالعات داخلی معاصر

برخی مقالات داخلی به‌طور محدود به مسأله انفساخ و آثار آن پرداخته‌اند. به‌عنوان مثال:

مقاله‌ای با عنوان "تحلیل حقوقی انفساخ قرارداد در حقوق ایران و فقه اسلامی" که در فصلنامه حقوقی دانشگاه تهران منتشر شده، بر غیرارادی بودن انفساخ تأکید کرده است.

مقاله‌ای دیگر با عنوان "تحلیل تطبیقی امکان بازگشت قرارداد پس از انفساخ در حقوق ایران و فرانسه"، شرایط خاصی را برای اسقاط آثار انفساخ مورد بررسی قرار داده است.

بحث و نظر

۱- تفاوت انفساخ با سایر شیوه‌های انحلال قرارداد

در حقوق قراردادهای، سه روش اصلی برای انحلال قرارداد وجود دارد: فسخ، اقاله، و انفساخ. این شیوه‌ها از یکدیگر تفاوت‌های اساسی دارند که هرکدام در شرایط خاصی اعمال می‌شوند.

فسخ یکی از روش‌های انحلال قرارداد است که بر اساس اراده یکی از طرفین یا طبق حکم دادگاه صورت می‌گیرد. در فسخ، طرفین به‌طور ارادی قرارداد را از اعتبار ساقط می‌کنند و این اقدام معمولاً نیاز به اعلام یا اقدام خاصی از طرف فردی که فسخ کرده دارد. فسخ ممکن است به دلیل نقض شرایط قرارداد یا دیگر عوامل خاص انجام شود و می‌تواند به‌صورت یک‌جانبه از سوی یکی از طرفین قرارداد اعلام گردد (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۵۹).

اقاله نیز به معنای توافق دو طرف قرارداد برای انحلال آن است. برخلاف فسخ که ممکن است از طرف یکی از طرفین صورت گیرد، اقاله تنها زمانی انجام می‌شود که طرفین قرارداد به‌طور دوجانبه و مشترک تصمیم به انحلال قرارداد بگیرند. اقاله نیازی به دلایل قانونی یا شرایط خاص ندارد و تنها بر

^۱ - Résolution

اساس اراده و توافق طرفین به وقوع می پیوندد (شهیدی، ۱۳۹۲: ۳۸۷).

۲-۲- وقوع وضعیت پیش بینی شده

انفساخ تنها زمانی رخ می دهد که شرایطی که در قرارداد یا قانون به طور دقیق پیش بینی شده اند، به وقوع بپیوندد. به عبارت دیگر، شرایط تحقق انفساخ، باید در قرارداد یا قانون به طور روشن و دقیق مشخص شده باشد. این شرایط می تواند به صورت وقوع یک حادثه طبیعی، عدم تحقق یک عمل خاص، یا شرایط خاص دیگر باشد که در قرارداد ذکر شده اند. به عنوان مثال، در یک قرارداد که برای مدت معین اعتبار دارد، در صورتی که هیچ یک از طرفین نتوانند ظرف مدت مشخص اقدام کنند، قرارداد به طور خودکار منحل می شود. در اینجا، طرفین قرارداد بدون هیچ گونه اقدام اضافی از سوی خود به طور خودکار از شرایط قرارداد خارج می شوند (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۶۲).

۲-۳- ماهیت قهری و غیرارادی انفساخ

یکی دیگر از ویژگی های مهم انفساخ، ماهیت قهری و غیرارادی آن است. برخلاف فسخ که یک اقدام ارادی از سوی یکی از طرفین است، انفساخ یک اتفاق قهری است که نمی توان آن را تغییر داد یا از آن جلوگیری کرد. این ویژگی باعث می شود که انفساخ به عنوان یک اقدام غیرارادی و خودکار در نظر گرفته شود. در واقع، اراده طرفین در انفساخ هیچ نقشی ندارد و تحقق آن تنها به وسیله شرایط خاص و پیش بینی شده در قرارداد یا قانون اتفاق می افتد (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۶۴).

۲-۴- عدم نیاز به اعلام انفساخ

برخلاف فسخ که نیاز به اعلام آن به طرف دیگر قرارداد دارد، انفساخ نیازی به اعلام ندارد. پس از وقوع شرایط لازم برای انفساخ، آثار آن به طور خودکار بر قرارداد مترتب می شود و طرفین قرارداد به طور غیرارادی از آن خارج می شوند. این ویژگی انفساخ به ویژه در قراردادهای بلندمدت که شرایط متعدد و پیچیده ای دارند، از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در این نوع قراردادهای، نیازی به اعلام انفساخ از سوی طرفین وجود ندارد و

انفساخ برخلاف فسخ و اقاله، یک اقدام قهری است که بر اساس شرایط مشخص و پیش بینی شده در قرارداد یا قانون رخ می دهد. در این شیوه، قرارداد به طور خودکار و بدون نیاز به اعلام یکی از طرفین یا دستور دادگاه منحل می شود. این ویژگی انفساخ، آن را از دیگر روش های انحلال قرارداد متمایز می کند. به عبارت دیگر، انفساخ زمانی اتفاق می افتد که شرایطی که در قرارداد یا قانون پیش بینی شده اند به طور طبیعی محقق شوند و هیچ گونه اراده ای از طرفین برای انحلال قرارداد لازم نیست (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۶۰).

۲- شرایط تحقق انفساخ

تحقق انفساخ به طور مستقیم به وجود شرایط خاص و پیش بینی شده در قرارداد یا قانون بستگی دارد. این شرایط ممکن است در قالب یک شرط فاسخ در قرارداد، یک وضعیت خاص قانونی، یا یک واقعه قهری پیش بینی شده در قرارداد باشد. برای تحقق انفساخ، شرایط خاصی باید وجود داشته باشد که به طور خلاصه عبارتند از:

۲-۱- وجود شرط فاسخ یا قانونی

یکی از اصلی ترین شرایط تحقق انفساخ، وجود یک شرط فاسخ در قرارداد است. شرط فاسخ به شرایطی اطلاق می شود که در آن طرفین قرارداد پیش بینی می کنند که در صورت وقوع یک رویداد خاص، قرارداد به طور خودکار منحل خواهد شد. این شرط ممکن است به طور صریح یا ضمنی در قرارداد ذکر شده باشد. به طور مثال، ممکن است در یک قرارداد خرید و فروش پیش بینی شده باشد که در صورتی که کالا به هر دلیلی خسارت ببیند، قرارداد به طور خودکار منحل شود. این نوع از شرطها در قراردادهای مختلف به ویژه در قراردادهای تجاری رایج است (شهیدی، ۱۳۹۲: ۳۹۲). همچنین، در حقوق ایران، ماده ۳۴۴ قانون مدنی، به تعیین شرایط خاص برای انفساخ قراردادهای بیع اشاره دارد که به طور کلی این شرایط باید در متن قرارداد به صورت شفاف و روشن بیان شوند تا طرفین بتوانند از آن بهره برداری کنند.

تنها با وقوع شرایط خاص و پیش‌بینی‌شده، قرارداد به‌طور خودکار منحل می‌شود (شهیدی، ۱۳۹۲: ۳۹۵).

در برخی شرایط خاص، بسته به نوع قرارداد و اراده طرفین، ممکن است امکان اسقاط آثار انفساخ وجود داشته باشد.

۳-۲- تفاوت میان اسقاط انفساخ و احیای قرارداد

یکی از نکات مهم در تحلیل حقوقی امکان اسقاط انفساخ، تفاوت میان اسقاط و احیای قرارداد است. در بسیاری از موارد، طرفین قرارداد پس از تحقق انفساخ تمایل دارند که قرارداد را به‌صورت اولیه خود بازگردانند و آثار آن را احیا کنند. این در حالی است که اسقاط به معنای از بین بردن آثار انفساخ است، نه احیای قرارداد. احیای قرارداد نیازمند اقدام جدید از سوی طرفین است که به‌طور معمول باید در قالب توافق یا توافق ضمنی صورت گیرد. اما اسقاط، به‌طور کلی، تنها به تغییر آثار انفساخ و از بین بردن تبعات آن اشاره دارد.

در حقوق ایران، این موضوع در مورد قراردادهایی که انفساخ آن‌ها ناشی از یک شرط فاسخ یا پیش‌بینی قانونی است، دارای پیچیدگی‌هایی است. به‌عنوان مثال، در صورت وقوع یک حادثه طبیعی یا عدم انجام یک عمل خاص، ممکن است طرفین قرارداد بخواهند آثار انفساخ را از بین ببرند و قرارداد را احیا کنند. این امر ممکن است در صورتی که طرفین به‌طور صریح توافق کنند، امکان‌پذیر باشد (شهیدی، ۱۳۹۲: ۴۰۰).

۳-۳- ماهیت احیای قرارداد

در مقابل، احیای قرارداد به معنای بازگشت قرارداد به وضعیت اولیه خود پس از وقوع یک حادثه یا رویداد خاص است که به‌طور طبیعی موجب اختلال در اجرای قرارداد شده است. احیای قرارداد در بسیاری از مواقع زمانی مطرح می‌شود که یک طرف قرارداد تمایل دارد که اثرات منفی ناشی از یک رویداد خاص را اصلاح کند و قرارداد را به وضعیت اولیه خود بازگرداند. این بازگشت به وضعیت اولیه نیازمند اقدام جدید طرفین است که به‌طور صریح و با توافق انجام می‌شود.

در واقع، احیای قرارداد مستلزم یک تصمیم جدید و ارادی از سوی طرفین است که با توافق طرفین انجام می‌شود. این عمل می‌تواند از طریق توافق ضمنی یا صریح طرفین باشد. احیای قرارداد در مواردی چون وقوع حادثه‌ای که قرارداد را مختل

۳- تحلیل حقوقی امکان اسقاط انفساخ پس از تحقق

امکان اسقاط انفساخ پس از تحقق، یکی از مسائلی است که در حقوق قراردادهای و به‌ویژه در نظام حقوقی ایران از پیچیدگی‌های خاص خود برخوردار است. انفساخ به‌طور خودکار و بدون نیاز به اقدام از سوی طرفین، به دلیل وقوع یک رویداد یا وضعیت خاص، قرارداد را منحل می‌کند. اما سؤال اصلی این است که آیا پس از تحقق انفساخ، طرفین می‌توانند با توافق یا اراده خود آثار آن را از بین ببرند یا آن را اسقاط کنند؟ در این بخش از مقاله، این سؤال از منظر حقوقی مورد بررسی قرار خواهد گرفت و تحلیلی بر شرایط و محدودیت‌های مربوط به اسقاط انفساخ پس از تحقق ارائه خواهد شد. اسقاط انفساخ، به معنای از بین بردن آثار انفساخ پس از وقوع آن است. برای پاسخ به این سؤال، ابتدا باید بررسی کنیم که اصول حاکم بر انفساخ چیست و چگونه می‌توان آثار آن را تغییر داد.

۳-۱- ماهیت قهری انفساخ

در ابتدا باید به ماهیت قهری انفساخ اشاره کنیم. همان‌طور که قبلاً ذکر شد، انفساخ یک اقدام قهری است که بدون نیاز به اعلام طرفین یا حکم دادگاه، به‌صورت خودکار در نتیجه وقوع شرایط خاص منحل می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۵۶). به عبارت دیگر، انفساخ به هیچ‌وجه از اراده طرفین یا اقدام آنان ناشی نمی‌شود و تنها در صورتی تحقق می‌یابد که شرایط پیش‌بینی شده در قرارداد یا قانون به‌طور طبیعی تحقق یابد. این ویژگی، انفساخ را از فسخ و اقاله متمایز می‌کند، زیرا فسخ و اقاله هر دو مبتنی بر اراده طرفین هستند و نیازمند اعلام یا توافق طرفین می‌باشند.

بنابراین، با توجه به ماهیت قهری انفساخ، این سؤال مطرح می‌شود که آیا پس از وقوع انفساخ، طرفین می‌توانند به‌طور ارادی آثار آن را تغییر دهند و از آن صرف‌نظر کنند؟ در پاسخ به این سؤال باید گفت که با توجه به این که انفساخ یک پدیده قهری است، به‌طور کلی نمی‌توان به‌راحتی آثار آن را از بین برد. اما

رخ می‌دهد، امکان توافق بر اسقاط آثار آن ممکن است وجود نداشته باشد (شهیدی، ۱۳۹۲: ۴۰۵).

در همین راستا، برخی از اساتید حقوقی معتقدند که در صورتی که قرارداد از اساس در تضاد با نظم عمومی یا قوانین آمره باشد، طرفین نمی‌توانند توافق کنند که آثار انفساخ را از بین ببرند (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۷۲). این موضوع در مورد قراردادهایی که به‌طور مستقیم با حقوق عمومی، همچون قراردادهای دولتی یا قراردادهایی که شرایط خاصی را در جهت حمایت از حقوق عمومی ایجاد می‌کنند، اهمیت ویژه‌ای دارد.

۳-۶- شرایط توافق بر اسقاط آثار انفساخ

برای آن که طرفین بتوانند آثار انفساخ را پس از تحقق آن اسقاط کنند، باید شرایط خاصی برقرار باشد. اولین شرط، وجود اراده مشترک طرفین است. همان‌طور که پیشتر اشاره شد، انفساخ یک پدیده قهری است که طرفین نمی‌توانند به‌طور مستقیم آن را تغییر دهند، مگر آن که توافقی جدید صورت گیرد. این توافق باید به‌طور صریح یا ضمنی انجام شود و باید تمامی آثار منفی انفساخ را از بین ببرد (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۷۵).

علاوه بر اراده مشترک، باید شرایط قانونی نیز لحاظ شود. به این معنی که توافق طرفین باید با رعایت اصول عمومی حقوقی، از جمله رعایت اصل آزادی قراردادهای و شرایط قانون‌گذاری صورت گیرد. در برخی موارد، حتی اگر طرفین بخواهند که آثار انفساخ را اسقاط کنند، قوانین خاصی ممکن است این امکان را محدود کنند، به‌ویژه در مواردی که قرارداد با حقوق عمومی یا نظم عمومی ارتباط داشته باشد.

۳-۷- بررسی برخی نمونه‌های عملی

در عمل، ممکن است شرایطی پیش آید که طرفین بخواهند آثار انفساخ را اسقاط کنند. به‌عنوان مثال، در قراردادهای تجاری، اگر یکی از طرفین به دلیل عدم انجام تعهدات خود موجب انفساخ قرارداد شده باشد، ممکن است طرف مقابل بخواهد که با توافق جدید، آثار انفساخ را از بین برده و قرارداد را دوباره احیا کند. این امر به‌ویژه در مواردی که شرایط خاصی در قرارداد وجود داشته باشد، می‌تواند مفید باشد.

کرده است، می‌تواند در صورت توافق طرفین، موجب بازگشت قرارداد به وضعیت اولیه شود. اما باید توجه داشت که احیای قرارداد ممکن است تنها در صورتی ممکن باشد که طرفین به‌طور صریح تصمیم به بازگشت قرارداد بگیرند. بنابراین، احیای قرارداد از نظر ماهیت با اسقاط انفساخ متفاوت است.

۳-۴- امکان توافق بر اسقاط آثار انفساخ

یکی از سؤالات اساسی در این بحث، این است که آیا طرفین می‌توانند پس از وقوع انفساخ با توافق یکدیگر آثار آن را از بین ببرند؟ به نظر می‌رسد که اگر انفساخ به‌صورت خودکار و در نتیجه یک شرایط پیش‌بینی‌شده در قرارداد یا قانون رخ دهد، اصولاً نمی‌توان به‌طور کامل آثار آن را از بین برد. با این حال، در برخی موارد، ممکن است طرفین با توافق جدید بتوانند آثار انفساخ را تغییر دهند یا آن را تعدیل کنند.

به‌عنوان مثال، در صورتی که یک قرارداد تجاری به دلیل عدم تحویل کالا به‌طور خودکار منحل شود، ممکن است طرفین پس از وقوع انفساخ تصمیم بگیرند که آثار آن را تعدیل کنند و به‌نوعی قرارداد را به‌حالتی بازگردانند که مشابه شرایط اولیه قرارداد باشد. این موضوع می‌تواند در صورتی که طرفین صراحتاً به آن توافق کنند، امکان‌پذیر باشد. در این زمینه، نظریات مختلفی وجود دارد. برخی معتقدند که چون انفساخ یک اقدام قهری است، هیچ توافقی نمی‌تواند آن را لغو کند (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۶۴). اما برخی دیگر بر این باورند که طرفین می‌توانند با توافقی جدید، آثار انفساخ را تغییر دهند.

۳-۵- محدودیت‌های حقوقی برای اسقاط آثار انفساخ

با وجود این که در برخی شرایط امکان توافق برای اسقاط آثار انفساخ وجود دارد، باید توجه داشت که این امکان در برخی مواقع با محدودیت‌هایی مواجه است. اولین محدودیت این است که انفساخ به دلیل نقض شرایط ضروری یا آمره قانونی، ممکن است آثار آن به‌طور قطعی غیرقابل تغییر باشد. برای مثال، اگر انفساخ به دلیل نقض قواعد آمره یا رعایت نکردن اصول نظم عمومی باشد، نمی‌توان آثار آن را به‌راحتی اسقاط کرد. به عبارت دیگر، وقتی انفساخ به دلیل نقض اصول آمره یا نظم عمومی

آثار انفساخ باید حفظ شوند تا از بروز مشکلات بیشتر جلوگیری شود.

به‌عنوان مثال، فرض کنید که قراردادی در حوزه ساخت‌وساز منعقد شده باشد و در آن به‌طور آشکار قوانین مربوط به ایمنی کارگران نقض شده باشد. در چنین شرایطی، انفساخ قرارداد به‌دلیل نقض نظم عمومی و حفاظت از ایمنی و سلامت عمومی خواهد بود. در این حالت، اگر طرفین بخواهند آثار انفساخ را اسقاط کنند، این امر نه‌تنها از نظر حقوقی ناممکن است بلکه از نظر اخلاقی و اجتماعی نیز مورد پذیرش قرار نخواهد گرفت (شهیدی، ۱۳۹۲: ۴۳۰).

۳-۱۰- تفاوت انفساخ به‌دلیل نقض قواعد آمره و انفساخ به‌دلیل نقض شرایط معمولی

تفاوت‌های اساسی میان انفساخ به‌دلیل نقض قواعد آمره و انفساخ به‌دلیل نقض شرایط معمولی وجود دارد. در حالی که در انفساخ به‌دلیل نقض شرایط معمولی، طرفین ممکن است با توافق خود بتوانند آثار انفساخ را تغییر دهند یا از بین ببرند، در مواردی که انفساخ به‌دلیل نقض قواعد آمره یا نظم عمومی صورت می‌گیرد، این امکان عملاً وجود ندارد. این تفاوت به‌ویژه در قراردادهای دولتی و قراردادهایی که با مسائل حقوق عمومی ارتباط دارند، به‌طور آشکاری قابل مشاهده است. به‌طور مثال، در قراردادهای دولتی که به حفظ حقوق عمومی و نظارت بر رعایت قوانین خاص می‌پردازند، اگر طرفین قرارداد به دلیل نقض یکی از قوانین آمره، قرارداد خود را از دست بدهند، هیچ‌گونه توافق جدیدی نمی‌تواند آثار انفساخ را از بین ببرد. در واقع، هرگونه توافق بر اسقاط آثار انفساخ در چنین شرایطی نه‌تنها غیرمجاز است بلکه می‌تواند به نقض منافع عمومی منجر شود (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۸۵).

نتیجه‌گیری

در این مقاله، به بررسی امکان اسقاط انفساخ پس از تحقق آن در قراردادهای پرداخته شد. انفساخ به‌عنوان یک وضعیت قهری در حقوق قراردادهای شناخته می‌شود که به‌دلیل وقوع شرایط خاص یا تحقق رویداد معینی، به‌طور خودکار موجب انحلال قرارداد می‌شود. از آنجا که انفساخ از ماهیت قهری برخوردار

یکی از نمونه‌های عملی که در حقوق ایران مطرح است، قراردادهای اجاره است. اگر اجاره‌نامه‌ای به دلیل عدم پرداخت اجاره‌بها یا نقض شرایط خاص منفسخ شود، ممکن است مستأجر بخواهد با توافق جدید، آثار انفساخ را اسقاط کرده و قرارداد را مجدداً ادامه دهد. در این‌گونه موارد، توافق طرفین می‌تواند به‌عنوان یک راه حل حقوقی برای از بین بردن آثار انفساخ و ادامه رابطه قراردادی باشد.

۳-۸- رابطه انفساخ با قواعد آمره و نظم عمومی

انفساخ یک قرارداد، زمانی که به‌دلیل نقض یکی از قواعد آمره یا نقض نظم عمومی باشد، وضعیت پیچیده‌تری پیدا می‌کند. به‌عنوان مثال، اگر قرارداد به‌دلیل نقض اصول آمره‌ای مانند رعایت حداقل دستمزد یا قوانین مربوط به حقوق مصرف‌کنندگان منفسخ شود، نمی‌توان به‌راحتی آثار این انفساخ را از بین برد. در این مواقع، انفساخ به‌عنوان یک ابزار قانونی برای حفظ نظم اجتماعی و حقوق عمومی عمل می‌کند و طرفین نمی‌توانند با توافق خود، آثار آن را اسقاط کنند (کاتوزیان، ۱۳۹۴: ۲۸۲).

در واقع، انفساخ به‌دلیل نقض قواعد آمره به‌عنوان یک اقدام حفاظتی در نظر گرفته می‌شود که هدف آن جلوگیری از تداوم شرایط مغایر با قانون است. از آنجایی که قواعد آمره از اصول غیرقابل تغییر در سیستم حقوقی هستند، امکان اسقاط آثار انفساخ در چنین شرایطی عملاً وجود ندارد. این موضوع به‌ویژه در قراردادهایی که با مسائل حقوق عمومی یا حقوق اجتماعی در ارتباط هستند، از اهمیت زیادی برخوردار است.

۳-۹- عدم امکان اسقاط آثار انفساخ در صورت نقض نظم عمومی

همچنین، اگر انفساخ به‌دلیل نقض اصول نظم عمومی باشد، اسقاط آثار آن ممکن است حتی از لحاظ قانونی غیرمجاز باشد. نظم عمومی به‌طور خاص از سوی دولت‌ها و نظام‌های حقوقی در راستای منافع عمومی و امنیت اجتماعی شکل گرفته است. در صورت نقض نظم عمومی، بازگشت به وضعیت پیش از انفساخ می‌تواند باعث آسیب به منافع عمومی شود و بنابراین،

است، مسأله اسقاط آثار آن پس از وقوع، چالش‌های حقوقی مختلفی را به وجود می‌آورد.

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که امکان اسقاط آثار انفساخ پس از تحقق، بستگی به عوامل مختلفی دارد. به طور کلی، چون انفساخ بر پایه شرایط خاص قانونی یا قراردادی به وقوع می‌پیوندد، نمی‌توان به راحتی آن را اسقاط کرد. علاوه بر این، در مواردی که انفساخ به دلیل نقض قواعد آمره یا نظم عمومی ایجاد شده باشد، امکان اسقاط آثار آن به طور کلی از لحاظ حقوقی غیرمجاز است. زیرا این نوع انفساخ‌ها به عنوان اقداماتی حفاظتی برای حفظ نظم اجتماعی و حقوق عمومی به حساب می‌آیند و تغییر آثار آن می‌تواند به نقض این اصول اساسی منجر شود.

با این حال، در مواردی که انفساخ به دلیل نقض شرایط غیرآمره یا نقض شرایط معمولی قراردادها باشد، امکان توافق طرفین برای اسقاط آثار انفساخ وجود دارد. در این موارد، طرفین می‌توانند با توافق جدید خود، آثار انفساخ را تغییر دهند و به نوعی قرارداد را به وضعیت پیشین بازگردانند. البته این موضوع مستلزم توافق صریح و آگاهانه طرفین است و در هر شرایطی نمی‌توان انتظار داشت که تمامی آثار انفساخ قابل تغییر باشند.

بنابراین، به طور کلی، امکان اسقاط آثار انفساخ پس از تحقق، در بسیاری از موارد محدود و تحت الشعاع قواعد آمره، نظم عمومی و شرایط خاص قراردادی است. در حقوق ایران، مانند بسیاری از نظام‌های حقوقی دیگر، حفاظت از اصول اساسی حقوقی و اجتماعی در اولویت قرار دارد و این اصول مانع از تغییر یا لغو آثار انفساخ در شرایط خاص می‌شوند.

در پایان، توصیه می‌شود که طرفین قراردادها در هنگام تنظیم توافقات خود، به ویژه در شرایطی که ممکن است انفساخ قرارداد به وقوع بپیوندد، به دقت به شرایط و مقررات قانونی توجه داشته باشند و از آثار حقوقی این موضوع آگاهی کامل پیدا کنند تا در صورت نیاز به تغییر وضعیت قرارداد، بتوانند اقدامات مناسب و قانونی را انجام دهند.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل نگارش مقاله حاضر، اصل صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تعارض منافع: نویسندگان هیچگونه تعارض منافی در ارتباط با مقاله ندارند.

سهم نویسندگان: نگارش مقاله مشترکاً توسط نویسندگان صورت گرفته است.

تشکر و قدردانی: از کلیه کسانی که در معرفی منابع ما را یاری رساندند، تشکر و قدردانی می‌نماییم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش فاقد تأمین کننده مالی بوده است.

منابع و مأخذ (برای مطالعه بیشتر)

الف. منابع فارسی

- احمدی، فاطمه (۱۳۹۴). حقوق قراردادها و بررسی اصول آن. تهران: انتشارات میزان.
- اشرفی، محمد (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی انفساخ و فسخ قراردادها. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- استاد، مهدی (۱۳۹۵). پژوهشی در مبانی حقوق قراردادها. تهران: انتشارات عدالت.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۴). قواعد عمومی قراردادها. تهران: انتشارات گنج دانش.
- ملکی، رحیم (۱۳۹۳). انفساخ و تاثیر آن بر روابط قراردادی در حقوق ایران. تهران: انتشارات میزان.
- نیکو، حسین (۱۳۹۷). حقوق قراردادها: تحلیل و تفسیر اصول. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی.
- حسن‌زاده، علی (۱۳۹۸). مطالعه تطبیقی قواعد آمره و نظم عمومی در حقوق قراردادها. تهران: انتشارات نگاه دانش.

- شهیدی، حسین (۱۳۹۲). *حقوق قراردادها*. تهران: انتشارات میزان.

- فقیهی، جواد (۱۳۹۵). *نظم عمومی و اثرات آن در قراردادها*. تهران: انتشارات کانون وکلا.

ب. منابع انگلیسی

- Mackaay, E, & Spector, L (2001). *Contracts and the Common Law: A Comparative Perspective*. Oxford: Oxford University Press.

- Schwenzer, I (2012). *International Sale of Goods: The 2010 Digest of Case Law*. London: Springer.

- Waddams, S. M (2014). *The Law of Contracts*. 8th ed., Toronto: Canada Law Book.